

Hoofdstuk 20

Het verschilt op een viertal punten van het Stoïsche noodlot. Livioerig wordt aangetoond hoe het onze wil geen geweld aandoet, en tevens dat God niet verantwoordelijk of medeverantwoordelijk is voor het kwaad

'Heb je dit voldoende begrepen, jongeman? of moet ik een nog betere toorts voor je onsteken?' Ik schudde mijn hoofd en zei: 'Meer licht, meer licht, Langius, anders laat U mij voor altijd in deze duisternis. Wat is dat voor een fjndradig weefsel van onderscheidingen? Wat zijn dat voor bedrieglijke, sofistische valstrikken? Gelooft mij, ik was bang voor een hinderlaag en de woorden die U debiteerde en reciteerde, onderging ik als waren zij stuk voor stuk mijn vijanden.' Langius antwoordde glimlachend: 'Heb goede moed, hier is geen Hannibal. Je bent niet in een hinderlaag, maar in een burcht terechtgekomen. Ik zal opheldering verschaffen, zeg mij alleen waar en op welk punt je het niet meer ziet.' 'Waar het ging over dwang en noodzakelijkheid,' zei ik. 'Ik begrijp volstrekt niet hoe U Uw opvatting van het noodlot onderscheidt van de Stoïsche, want wat U formeel via de voordeur zogezegd buitengezet hebt, schijnt U in feite via de achterdeur weer binnen te laten.' 'Verre van dat, Lipsius, verre van dat,' zei Langius prompt. 'Zelfs in mijn dromen wil ik geen invoering van het Stoïsche noodlot! en die oude wijven, die allang overleden zijn, breng ik niet tot nieuw leven. Ik verkondig een meer gematigd noodlot, dat niet God-onterend is en dat ik op de volgende vier punten van het Stoïsche, dwingend de noodlot onderscheid. Zij onderwerpen God aan het noodlot en zelfs Jupiter heeft, hoewel hij het vurig wenste, zijn Sardon niet uit diens boeien bevrijd (vgl. Homerus⁵⁹); bij ons is het noodlot aan God onderworpen, die in onze opvatting de volledig vrije schepper en bewerker van alle dingen is en de ineengevlochten kronkelingen en wendingen van het noodlot oversijgt en doorbreekt, wanneer het Hem belijft. Zij beweren dat de stroom van natuurlijke oorzaken sinds alle eeuwigheid voortgaat, wij ontkennen het continue en eeuwige karakter ervan, want Gods wonderen hebben vaak de natuur niet volledig gevolgd, zijn er zelfs tegen ingedruist, en secundaire oorzaken zijn niet eeuwig, maar ontstaan tegelijk met de wereld. Ten derde blijken zij het mogelijk-zijn uit de dingen te hebben geëlimineerd, wij accepteren het en wij nemen contingentie en toeval in

de gebeurtenissen aan, zo vaak als secundaire oorzaken als zodanig in het geding zijn. Ten slotte blijken zij onze wil aan een dwingende macht onderhevig te hebben gemaakt, wij niet, want wij accepteren het noodlot en verzoenen het met de vrije wil. Wij vermijden immers de misleidende vlagen van de Fortuin en het toeval zonder op de klippen van de Noodzakelijkheid te stranden. Is er een noodlot? Ja, het is de eerste oorzaak die de secundaire oorzaken niet alleen niet wegneemt, maar (normaliter en gewoonlijk) via deze werkzaam is. Welnu, ook je wil behoort tot de secundaire oorzaken; geloof dus niet dat God haar dwingt of wegwerkt. Iedere dwaling en onwetendheid bestaat hierin: niemand weet of besetft dat hij wil* (let wel: vrijelijk wil) wat het noodlot wil. God die alles geschapen heeft, gebruikt de dingen zonder ze aan te tasten. Zoals de opperste hemelbol alle lagere hemellichamen met zich mee voert zonder hun eigen beweging af te breken en te beëindigen, zo trekt God alle menselijke zaken mee in de baan van het noodlot, zonder ieders specifieke potentie of beweging op te heffen. Hij wilde dat bomen en vruchten groeien? zij groeien zonder enige dwang, van nature; dat mensen overleggen en kiezen? zij overleggen zonder enige dwang en kiezen uit vrije wil. Toch heeft Hij datgene wat zij van plan waren te kiezen, sinds alle eeuwigheid gezien; hij heeft het gezien, niet afgedwongen; [geweten, niet verordend; voorspeld, niet voorgeschreven. Waarom weifelen hier onze nieuwsgierige wijsneuzen?]

Zielepoten! De zaak is zo helder als glas voor wie zich niet voortdurend geestelijk ophitst en opstoot, behept met een kwalijke kriebel tot redetwisten en disputeren. Hoor eens, zeggen zij, als God heeft voorzien dat ik zal zondigen, en zich daarin niet kan vergissen, moet ik dan niet noodzakelijkerwijs zondigen? Zeker, noodzakelijkerwijs, maar niet zoals jij denkt, maar via de tussenkomst van de vrije wil.** Hij heeft toch zeker voorzien, dat jij zondigt op de manier waarop Hij het heeft voorzien. Welnu, Hij heeft voorzien dat jij in vrijheid zondigt, dus zondig jij noodzakelijkerwijs in vrijheid.*** Is dit nu

*Lezing van de editie van 1599; vóór 1599 luidde de tekst: 'niemand weet dat hij moet willen... (let wel: vrijelijk moet willen)...'

**Lezing van de editie van 1599; vóór 1599 luidde het antwoord op de tegenwerping: 'Dwaas, wie ontkent dat? je zondigt noodzakelijkerwijs, maar vergeet niet eraan toe te voegen: uit eigen vrije wil.'

***Deze passage dient geschrapt te worden' (index 1667).